

Kiinnostavia näkökulmia ja tutkimustietoa työn ja oppimisen saumoista

Jarkko Mäkinen, Erkki Olkinuora, Risto Rinne ja Asko Suikkanen (toim. 2006). **Elinikautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen**. PS-kustannus. 304 s.

Kirjan toimittajat ja artikkelien kirjoittajat ovat toimineet Suomen Akatemian Life as Learning -tutkimusohjelmassa (2002–2006) ja kirja on yksi ohjelman julkaisukokonaisuudesta.

Kirja jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä analysoidaan yhteiskuntaa, työelämää ja koulutusta koskevia muutossuuntauksia sekä niiden sosiaalisia, taloudellisia ja psykologisia taustoja ja seurauksia. Toisessa osassa tarkastellaan yhteiskunnan, työelämän ja koulutuksen muutosten seurauksia ja kohdentumista eri sukupolvien, ikäluokkien ja väestöryhmien tilanteeseen sekä koulutuksen ja elinikäisen oppimisen merkityskokemuksiin. Kolmannen osan artikkeleissa kuvataan yhteiskunnan, oppilaitosten ja yksilöiden itsensä kehittämiä selviytymiskeinoja, kehittämisprojekteja ja tukitoimia.

Teos etenee laajoista yhteiskuntakriittisesti ja psykohistoriallisesti painottuvista näkemyksistä eri ryhmien ja ikäpolvien todellisen tilanteen analyysiin. Teoksen toimittajat kuvaavat kirjan aloitusluvussa, kuinka yhteiskunta- ja koulutustutkimuksessa on 1980-luvulta lähtien siirrytty etäämmälle makrotasoisesta strukturalistisesta tutkimusotteesta kohden konstruktivismia ja tulkinnallisuutta sekä samalla kohden aineistojen hajanaisuutta. Kuten

kirjoittajat toteavat, on tarkasteltu muun muassa ”pieniä värikkäitä alakulttuureja ja merkityksiä”.

– En malta tässä kohden olla tekemättä välihuomautusta, että mielestäni koulutustutkimuksessa on liiaksi siirrytty niiden ’pienien merkitysten’ tutkimiseen laajempien makrotasoisten kysymysten kustannuksella! Ja toisena – tämän arvioitavan teoksen herättämänä ajatuksena – tuli mieleeni, että reilut parikymmentä vuotta sitten, keuhkotalvella 1983 Suomen kasvatus-tieteellinen seura järjesti kiinnostavan kolmipäiväisen symposiumin Kainuussa kysymyksestä ’onko kasvatustiede edistynyt?’ Olisiko syytä saman seuran yhdessä Aikuiskasvatuksen tutkimusseuran kanssa järjestää samanlainen symposium – vai onko kysymys liian vaikea tai arkaluonteinen vastataksiksi?

Käytäntölähtöisyydessä ”aitouden retoriikkaa”

Esiteltäessä ja arvioitaessa useista artikkeleista koostuvaa toimitettua teosta on valittava joko jokaisen artikkelin jonkinasteinen esiintuominen tai siten muutamien, arvioitsijalle erityistä mielenkiintoa omaavien artikkelien vähän syvällisempi tarkastelu.

Olen valinnut jälkimmäisen vaihtoehdon ja teoksen ensimmäisestä osasta **Karin Filanderin** artikkelin *Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit*.

Tämä artikkeli kiinnitti huomioni erityisesti siitä syystä, että siinä kyseenalaistetaan viimeisten kymmenen viidentoista vuoden aikana tapahtunut yhä suurempi koulutusjärjestelmän liittäminen työelämän tarpeisiin ja taloudellisen tuottavuuden tavoitteisiin. Tässä prosessissa koulutusjärjestelmä ja kasvatus ovat Filanderin mielestä menettäneet selvät rajansa, autonomisen tilansa ja itsearvoisen oikeutuksensa. Työelämälähtöisyyden ja käytäntölähtöisyyden käsitteet ovat muuttuneet koulutusjärjestelmän sisällä lähes pyhäiksi ja ehdottomiksi toiminnan lähtökohdiksi, joiden arvoa kukaan ei voi kyseenalaistaa.

Työelämäsuuntautuneeseen puheeseen liittyy Filanderin mukaan ”aitouden” retoriikka, jonka edessä koulutuksen ja kasvatuksen edustajat ja opettajat ovat lähes aseettomia. Aitousretoriikan mukaan välittömästi työelämän käytännöissä tapahtuva oppiminen on aina parempaa, tärkeämpää ja todellisempaa oppimista verrattuna oppilaitoksiin, joissa ollaan vain opiskelemassa ja joissa työelämän todellisuutta ja aitoutta ei voi jäljitellä. Aitousretoriikkaa ei voi horjuttaa edes väitteet, joiden mukaan suomalaisessa työelämässä ei löydy ammattiopetuksen perinteitä, kulttuurua eikä ohjauksen vastuunkantajia.

Karin Filanderin runsaaseen kirjalliseen lähteistöön perustu-

va artikkeli on ajatuksia ja kriittisiä kysymyksiä herättävä analyysi ajassa, jolloin sekä toisen asteen ammatillisen koulutuksen että korkea-asteen koulutuksen opetussuunnitelmia on vahvasti painotettu työssäoppimisen suuntaan ja oppisopimus-koulutusta sekä näyttötutkintoja pyritään entisestään laajentamaan.

Voihan olla niin, että työ- ja työmarkkinalähtöinen ammatillinen koulutus on viimeisen kymmenen vuoden aikana liikaakin 'heilahtanut' irti perinteisestä yleisempiä ammatillisia valmiuksia kehittämään pyrkineestä 'koulukeskeisestä' opetuksesta. Lukija jää kuitenkin odottamaan jatkossa empiirisiä näyttöjä siitä, millaista todellisuudessa tämän päivän ammatillinen koulutus todella on ja millaisia valmiuksia se tuottaa. Filanderin teksti sopii hyvin yhdeksi taustamateriaaliksi tällaisille selvityksille ja asettaa haastavia hypoteeseja testattavaksi.

Oppimispuhe ja ihmisten arki

Teoksen toisen osan nimikkeenä on *Oppimisen sukupolvet*. Tämän osan luvuissa tarkastellaan mm. uuden opetusteknologian mahdollistamia ja haastamia uudennlaisia oppimisen muotoja, nuorten aikuisten elämänkulkua ja sosiaalisia valintoja, akateemisten suoria ja polveilevia urapolkuja, nuoria aikuisia ja työn epävarmuutta ja muutamia muita kysymyksiä, jotka selkeästi liittyvät yhteiskunnan, työelämän ja koulutuksen muutoksiin ja niiden seuraamuksiin eri ikäisille ihmisille.

Itseäni kiinnosti – käynnissä olevien aikuiskoulutuksen arvi-

ointihankkeiden johdosta – erityisesti **Risto Rinteen** ja **Arto Jauhiaisen** artikkeli *Ikääntyneet sukupolvet, koulutuksen merkitys ja tietoyhteiskunta*.

Artikkelin toiseksi viimeisen luvun otsikko kuvaa hyvin koko artikkelin sanomaa: "Ikääntyvien dilemma: oppimisyhteiskunnan arvostus vahvaa, toteutumisen heikkoa". Rinne ja Jauhainen kirjoittavat luvun alussa: "Julkisessa puheessa ja poliittisessa keskustelussa sellaiset käsitteet kuten 'elinikäisen oppimisen yhteiskunta', 'tietoyhteiskunta', 'osaamisyhteiskunta' tai 'verkostoyhteiskunta' esitetään usein ikään kuin itseltään selvinä, kyselemättöminä ja jakamattomina ihmisten elämän realiteetteina. Harvemmin pohditaan sitä, miten nuo suunnitelma-asiakirjojen, komiteamietintöjen ja poliittisten ohjelmien tavoitteet, lupaukset ja kuvaukset kääntyvät yhteiskunnallisiksi olotiloiksi ja miten koulutuspoliitikkojen ja virkamiesten retoriset puhuvat kohtaavat eri ihmisryhmien arkipäiväisen elämän."

Rinteen ja Jauhiaisen artikkeli perustuu laajan, Turun aikuisväestön piirissä vuonna 2004 tehdyn kyselytutkimuksen tuloksiin. Jo vuonna 2000 tehty Tilastokeskuksen laaja aikuiskoulutustutkimus osoitti, että suurin osa ikääntyneestä väestöstä jää tai jättäytyy aikuiskoulutuksen ulkopuolelle. Yli 67-vuotiaista suomalaisista vain 12 prosenttia osallistui vuoden aikana jonkinlaiseen aikuiskoulutukseen, kun vastaava osuus työikäisten keskuudessa oli 54 prosenttia.

Tässä uudemmassa Turussa tehdystä tutkimuksesta tutkijat havaitsivat saman ilmiön ja nimittävät sitä "osallistumiskyn-

nykseksi" – aikuisopiskelu ei juuri näytä olevan ikääntyvien turkulaisten elämän "juttu", kuten kirjoittajat toteavat.

Uusi informaatioteknologia-kaan ei näytä tuovan tähän dilemman ratkaisua, sillä tutkimusten mukaan iäkkäämmällä väellä on vaikeuksia osallistua uuteen tietoyhteiskuntaan uusien välineiden avulla. Näin Turussakin, jossa peräti runsaat 70 prosenttia yli 60-vuotiaista sanoi käyttävänsä internetiä tai sähköpostia harvemmin kuin kerran vuodessa – käytännössä siis ei lainkaan. Kirjoittajat toteavatkin, että jo eläkkeelle siirtyneiden vanhempien sukupolvien turkulaiset seniorikansalaiset näyttävät elävän tietoyhteiskunnan reunamilla – jos ei suu- rimmaksi osaksi ulkopuolella.

Oppimisyhteiskunta voidaan tämän tutkimuksen nojalla nähdä yhä ensisijaisesti taivaanrannassa siintävänä utopiana "tulevaisuuden yhteiskunnasta".

Kamppailua epävarmuudessa

Teoksen kolmannen osan artikkeleissa esitellään useita tutkimuksiin perustuvia esimerkkejä erilaisissa tilanteissa syntyneistä selviytymiskeinoista kamppailussa lisääntyntä epävarmuutta vastaan, tästä tarkastelutavasta on hyvänä esimerkkinä kolmannen osan ensimmäinen artikkeli *Työsuhteiden epävakautuminen ja työssäoppimisen edellytykset*, kirjoittajana **Mikko Aro**.

Tämän kolmannen osan luvuista kaksi ovat siinä mielessä mielenkiintoisia, että ne tietyllä tavalla vastaavat edellä referoidun Karin Filanderin esiin nostamiin kysymyksiin koulutuksen ja työelämän keskinäi-

sestä suhteesta. Toisessa näistä artikkeleista tarkastellaan työosaoppimista akateemisessa koulutuksessa kohteen ollessa lastentarhanopettajankoulutuksen ongelmaperusteinen oppimisympäristö, kirjoittajina **Helvi Kaksonen, Kirsti Karila** ja **Anna Raija Nummenmaa**.

Marja-Leena Lähteenmäen artikkeli *Koulutuksen ja työelämän vuoropuhelusta arkipäivän oppimiseen – esimerkkinä fysioterapeuttikoulutus* pohjautuu opetussuunnitelmakokousten pöytäkirjoihin sekä fysioterapeuttien, alan opettajien ja opiskelijoiden haastatteluihin. Tässäkin tarkastelun fokus on ongelmakeskeisessä oppimises-

sa. Tulosten mukaan työelämän ja koulutuksen edustajien välistä yhteistyötä toteutui sekä koulutusta suunniteltaessa että sitä toteutettaessa. Kyseinen yhteistyö näytti tukevan opiskelijoiden oppimista siten, että oppijat yhdistävät eri oppimistilanteissa heille ulkoista teoria-tietoa ja käytäntötietoa henkilökohtaiseksi kokemustiedokseen.

Näiden kahden artikkelin perusteella voidaan yhtyä siihen päätelmään, että ongelmaperusteinen oppiminen tarjoaa yhden mahdollisuuden työn ja koulutuksen välisen yhteyden problematiikkaan.

Kiinnostava kooste tutkimustietoa

Lukemani perusteella totean, että laajasta tutkimushankkeesta on tähän teokseen osattu poimia kiinnostava näyte muuttuvan työn ja yhä pitemmäksi ja laajemmaksi muodostuvan oppimisen välisiin suhteisiin puretuvista kirjoituksista ja tutkimuksista. Oppikirjaksi tällainen kooste sopii huonosti, mutta aikuiskasvatuksen syventävien opintojen teemaseminaariin teos on mainio lähde.

Tapio Vaherva